

Orlovi mora

Milan Vukelić

Otkada brodovi plove morima od tada postoji i gusarstvo na morima. Gusari su oduvijek bili prava napast za slobodnu plovidbu, trgovinu i bezbjednost primorskih gradova i naselja. Oni su sa svojim brzim i dobro naoružanim jedrenjacima silovitim napadima vršili prepade danju i noću, od obala Jadrana pa do Matapana. Naročito bi se osilili u doba ratova kada je na morima bila slaba kontrola. Svoje centre iz kojih bi polazili u akcije imali su ne samo u pojedinim mjestima duž Južnog Jadrana, već i u Makarskoj, Ankonu, Lepantu kao i u drugim mjestima na Sredozemnom i Jadranskom Moru. Glavno međutim uporište na Jadranu gusari su od 1580 godine imali u Ulcinju odakle su iz tog dobro utvrđenog grada svakodnevno jurišali na brodove i nezaštićene i neutvrđene gradove duž Jadrana. U tome su se posebno isticali turski gusari, zatim gusari iz Alžira, Tunisija i Tripolisa.

Poznat je u historiji čuveni napad na Perast 21. juna 1624. godine u kome je učestvovalo 16 afričkih galija. Tada su ovaj starodrevni pomorski grad, i pored junačkog otpora stanovništva, potpuno opljačkali i u ropstvo odveli preko 400 žena, djevojaka, djece i staraca.

Takvih gusarskih napada na naselja i brodove bilo je bezbroj sve do posljednjih godina XIX stoljeća. Ovdje ćemo iznijeti tri najznamenitija gusarska napada na jedrenjake stare bokeljske mornarice čiji su zapovjednici i posada i pored gusarske nadmoćnosti, odnijeli sjajne pobjede.

... Bila je kasna jesen 1758. godine. Svojim ostrim pramcem »Šambek« starog pomorca Petra Želalića iz Bijele, u Boki Kotorskoj, sjekao je tog jesenjeg dana nemirno more uz obalu Grčke. Ponekad su bijela jedra tužno zastenjala, a debeli konopci prekidal se pod udarcima silovitog vjetera. Šambek Petra Želalića plovio je prema Istoku. U jednoj zaklonjenoj pješčanoj uvali grčke obale imao je namjeru da brod izvuče na obalu i očisti njegovo dno od naslaga morske trave i školjki. Dok je posada privezivala brod uz obalu na njih je iz zasjede pojurila posada sa turske lađe »Sultanije«, koja je na tom području nasilno sakupljala harač. Posadu, koja se sastojala od jednog Dalmatinca, Bokelja, Grka i Maltežanina napadači su savladali i strpali

na »Sultaniju«. Svaki otpor naših ljudi bio je bezuspješan, jer je posada turskog broda bila kudikamo brojnija i naoružanija.

Ali ovaj drski i iznenadni napad nije obeshrabrio zapovjednika broda Želalića i njegovu posadu. Oni su, iako dobro vezani lancima, smišljali plan za svoje bjegstvo za što im se uskoro ukazala rijetka prilika. Čim su Turci opljačkali Želalićev brod zaplovili su prema Rodosu gdje su stigli u petak predveče, baš kada Turci idu na molitvu. Kad je lađa pristala uz obalu jedan veći dio turske posade uputio se prema obližnjem naselju, dok su ostali sišli u unutrašnjost broda da tamo klanjaju i mole. Ovu izvanrednu priliku Želalić je sa svojim drugovima iskoristio za svoje bjegstvo. Prvo su sa sebe skinuli teške lance, a zatim pošto su se dočepali palube zatvorili su sve ulaze koji vode u unutrašnjost broda i gdje se toga časa nalazila turska posada u molitvu...

Nakon toga je Želalić odvezao brod i otisnuo se na more. Prethodno su ubili nekoliko turskih stražara koji su se nalazili na brodu. U toj neravnoj borbi i bez oružja jedan metak smrtno je pogodio njihovog druga Maltežanina. Najveću poteškoću pričinjala su im glomazna i teška jedra koja njih trojica nijesu mogli lako podići. Svaki trenutak bio im je dragocijen, jer se svakog časa mogla vratiti posada iz grada. Stoga su dizanje jedara riješili na originalan način. Za konopce koji služe za podizanje jedra privezali su teške brodske topove (lumarde), i jedra su se, na njihovu veliku radost podigla. Čim su taj najteži zadatak izvršili prekinuli su konopce za koje su bili vezali topove nakon čega je brod zaplovio prema otvorenoj pučini.

Dok je brod odmicao na obalu je u međuvremenu stigao ostatak posade iz grada. Na odbjegu lađu osuli su žestoku topovsku palbu sa okolnih tvrđava, ali bez ikakvog uspjeha. Lađa je, pod vještom komandom hrabrog Želalića plovila naprijed, dok se obala sve više gubila iz vida. Čim su se uvjerali da ih niko ne goni pronašli su oružje i sišli u unutrašnjost broda. Tursku posadu su dobro vezali i strpali je u prostorije u koje su Turci zatvarali svoje roblje.

Uz veoma pogodne vremenske prilike, ali u stalnom strahu da ne naidu na kakav drugi turski ili gusarski brod, srećno su stigli poslije nekoliko dana putovanja ispred otoka Malte. Ali tu, na domaku same Malte, doživjeli su neprijatno iznenađenje, koje ih umalo nije koštalo života. Naime, posada sa Malte videći ispred sebe tursku lađu osula je na nju topovsku paljbu, ali ih srećom nijedan metak nije pogodio. Preko ribarskih lađa koje su se tu zatekle Želalić je obavijestio stanovništvo Malte ko su oni i zašto žele da uplove u njihovu luku. Kada su to Maltežani saznali dozvolili su im ulazak u luku. Tamo su im priredili veličanstven doček.

Za ovaj veliki i rijetki podvi meštar Malteškog reda odlikovao je Petra Želalića titulom malteškog viteza. Želalić je na taj način bio prvi i posljednji Slaven koji je dobio ovu visoku titulu. I njegovi drugovi dobili su razna odlikovanja i bogate darove. Poslije toga događaja Petar Želalić je ostao da stalno živi na Malti. Na Malti je umro 1811. godine u dubokoj starosti.

Prije tridesetak godina jedan pretstavnik Malteške vlade posjetio je rodno mjesto Petra Želalića i živo se interesovao o svemu onom što se odnosilo na Petra i njegovu rodbinu.

Prilikom proslave desetgodišnjice osnivanja naše Ratne mornarice septembra 1952. godine na rodnoj kući Petra Želalića u Bijeloj naše pomorske institucije postavile su spomen-ploču u znak sjećanja na njegov herojski podvig kome nema ravna u historiji svjetskog pomorstva.

Kapetan Petar Želalić

Drugi događaj odigrao se početkom 1756 godine. Stanovnici stare pomorske varošice Dobrote kod Kotora, koja je dala Boki niz slavnih pomoraca, okupili su se jednog januarskog dana 1756 godine na obalu ispred palate stare kapetanske porodice Vuka Ivanovića. Toga dana oni su došli da isprate jedrenjak porodice Ivanović koji je polazio na daleki put. Veliki brod tipa »tartana« bio je spreman za vožnju. Na put su kretala dva sina kneza Ivanovića, Marko i Jozo. Na rastanku otac i rodbina ih je izljubila i zaželjela im srećan put.

Nakon višednevnog putovanja njihova tartana osvanula je jednog dana pred Atenskom lukom očekujući tu povoljno vrijeme za nastavljanje putovanja. Dok je posada broda vezivala brod u daljini su se ocrtavale konture nekog velikog jedrenjaka. Na brodu je nastala uzbuna, jer je jedrenjak plovio prema njima. Uskoro su vidjeli koga imaju pred sobom. To je bio jedrenjak zloglasnog gusara Hadži-Ibrahima od Anatolije, čija posada je brojala 360 gusara, koji su često puta palili i žarili uz obale Jadranskog i Sredozemnog mora.

Čim su se gusari približili tartani braće Ivanović zatražili su od njih da im se bezuvjetno predadu, ali su to oni odbili. Tada su gusari otvorili žestoku paljbu iz svojih lumbarda, ali ni Ivanovići nijesu stajali skrštenih ruku. Na napadača su otvorili vatru iz svojih devet lumbarda i već na početku nanijeli lađi velika oštećenja. Jednim metkom Marko Ivanović oborio je njihovog zloglasnog vođu Hadži-Ibrahima što je izazvalo veliku pometnju među napadačima.

Taj trenutak Ivanovići su vješto iskoristili. Svoju lađu sasvim su približili gusarskom brodu, što je još više izazvalo paniku kod napadača. U tom haosu i strahu velik broj gusara porskakao je u more, dok im je brod uslijed oštećenja, počeo da tone. Ali za nesreću sa tonećeg broda jedan gusar smrtno je pogodio Marka Ivanovića. Ali taj nesrećni udes nije uticao na konačni ishod ove rijetke bitke na moru. Jozo Ivanović je sa svojim drugovima uspio da potpuno uništi tursku galiju. U toj bitci u kojoj je učestvovalo 40 Bokelja protiv 360 krvoločnih gusara, poginulo je osam bokeljskih pomoraca.

Čim je bitka okončana mladi Jozo Ivanović preuzeo je komandu broda i zaplovio prema Mlecima. Na jarbolu njegovog pobjedničkog broda vijorio je osvojeni trofej — barjak gusarskog broda. Prilikom prolaska pored luke Patras sa okolnih tvrđava Turci su osuli paljbu na njegov brod, ali mu nikakve štete nijesu nanijeli. U Mlecima im je priređen svečan doček. Hrabre Ivanoviće Mletački dužd odlikovao je odličjem za hrabrost.

Treći gusarski napad na bokeljski jedrenjak odigrao se 7 septembra 1815 godine kod grčkog otoka Rubeje. Toga dana »škuner« »Konte Sauran« pod zapovjedništvom Antona Gjurovića iz Prčanja napale su tri dobro naoružane gusarske lađe. U neravnoj borbi Gjuroviću je uspjelo da potopi jednu gusarsku lađu, a ostale dvije natjera u bjegstvo. Za taj svoj podvig car Franjo I odlikovao je Gjurovića posebnom za tu priliku skovanom zlatnom medaljom.